

УДК 339.9/332.122

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНІВ: КЛАСТЕРНА СТРАТЕГІЯ

Коваленко С.І., к.е.н., доц.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

В статті систематизовані теоретическі положення і обосновані методологіческі підходи к формированію производственных кластеров в рамках региональной промышленной политики. Исследовані суцність і внутрішні взаємозв'язки промислового кластера как фактор підвищення его конкурентоспособности в условиях усиления интеграционных процессов и развития трансграничной кооперации.

Ключевые слова: глобалізація, глобальна нестабільність, євроінтеграція, трансгранична кооперация, кластер, єврорегіон, конкурентоспособность.

The article are systematized the theoretical positions and is grounded the methodological goings near forming of the production clusters within the framework of the regional industrial policy. It is investigated the essence and the internal intercommunications of the industrial cluster as the factor of the increase of his competitiveness in the conditions of the strengthening of the integration processes and the development of the transfrontal co-operation.

Keywords: globalization, global instability, eurointegration, transboundary cooperation, cluster, European region, competitiveness.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації для будь-якої країни, важливою умовою стійкості та економічної незалежності є її внутрішня організація, включаючи здатність швидко і чітко реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої кон'юнктури як окремих регіонів, так і країни в цілому, здійснювати швидко адаптацію за допомогою засобів інноваційної політики. Таким чином, вимоги до організації локальних систем значно зростають. Цей процес ставить гостро питання розробки і реалізації регіональної інноваційної політики, а також питання формування і інноваційного мікроклімату регіону. Останні хвилі розширення Європейського союзу в контексті трансформації структурних пріоритетів та глобалізації світової економіки, спричинили необхідність пошуку нових підходів до адаптації транскордонних регіонів до нових викликів, перш за все в плані зростання їх конкурентоспроможності. Особливо гостро ця проблема постає перед Україною зі вступом її до СОТ. Підґрунтям для її вирішення слугує активізація інноваційної діяльності на рівні окремих підприємств, регіонів. На сьогоднішній день одним із дієвих напрямів інноваційної політики є практика розвитку кластерів, яка стає все більш популярною у світовому суспільстві як на міжнародному рівні, так і національному та регіональних рівнях. Застосування кластерного підходу є дієвим засобом підвищення конкурентоспроможності та ролі малого і середнього бізнесу у регіональній економіці.

Теорія «кластерів», яка була започаткована М. Портером, вивчена ще недостатньою мірою і не на всі питання відповідає однозначно. Проте дослідження низки проблем у теорії кластерів дозволяє задіяти поки що нерозкритий потенціал регіонів, використання якого дасть можливість забезпечити зростання ефективності господарства регіонів та рівня їхньої конкурентоспроможності не тільки на внутрішньому, але й на світовому ринках. Актуальність дослідження проблем транскордонної кооперативної викликана, як поглибленням процесу регіоналізації України, посиленням ролі регіональної складової росту національної економіки, прагненням регіонів до розвитку міжрегіональних зв'язків, так і інтеграційними устремліннями України, кінцевою метою яких є її вступ до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кластерний підхід до структурування економіки, обґрунтуванню стратегій регіональної промислової політики та підвищенню конкурентоспроможності економічних систем є загальноновизнаним у розвинутих країнах. Основоположником сучасної концепції кластерів та їх впливання на формування конкурентних переваг є М. Портер. Значимий вклад у рішення проблем конкурентоспроможності регіонів та функціонування галузевих кластерів внесли Й. Шумпетер, Ф. Перру, В. Прайс, І. Ансофф. Дослідженню концепції кластерів та обґрунтуванню організаційно-економічного механізму їх формування в Україні присвячені роботи вітчизняних економістів: Геєца В.М. [1], Бажала Ю.М., Чумаченька М.Г., Войнаренка М.П. [2], Соколенка С.І. [3], Кисельова А.Н., Ковальова А.І. та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення перспектив використання кластерного механізму щодо інноваційного розвитку транскордонних регіонів для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кластер, згідно теорії Майкла Портера, – це група взаємопов'язаних компаній (постачальники, виробники, посередники), що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій (освітні заклади, органи державного управління, інфраструктури компанії),

діючих в певній сфері і взаємодоповнюючих один одного [4]. Таким чином, під кластером розуміється мережа незалежних виробничих і (або) сервісних фірм, включаючи їх постачальників, творців технологій і ноу-хау (університети, науково-дослідні інститути, інжинірингові компанії), що і пов'язують ринкові інститути і споживачів, що взаємодіють між собою.

Досвід провідних країн свідчить, що кластерний підхід є підґрунтям для конструктивного діалогу між представниками підприємницького сектора і держави. Він дозволяє підвищувати ефективність взаємодії приватного сектора, держави, торгових асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі. У світовій практиці з'явилася тенденція - компанії концентрують увагу на головних напрямках і делегують виробництво проміжних продуктів і сферу ключових послуг іншим, зокрема малим підприємствам. Проте, для багатьох малих підприємств, що вирізняються індивідуалізмом та заповзятливістю, організація такої співпраці з конкурентами, постачальниками або клієнтами може бути реальною загрозою втрати переваг, які у них були раніше. От чому така співпраця, вимагає вищого рівня внутрішньої організації і стратегічного мислення керівників малих підприємств для визначення необхідної міри взаємодії та інтеграції з партнерами. З урахуванням цієї тенденції створення кластерів суттєво впливає на малий бізнес. Можливо, що в найближчому майбутньому основну роль у забезпеченні стійкої конкурентоспроможності для більшості кластерів виконуватиме чинник якості корпоративної стратегії. Зокрема, ключовим аспектом стратегічного розвитку кластерів буде глобалізація операцій, орієнтація на споживачів конкретних регіональних ринків. Сучасна концепція інноваційного розвитку розроблялася протягом століття А. Маршаллом, М. Портером, Р. Нельсоном та іншими. Вона ґрунтується на визначенні пріоритетів та ефективніших інструментів. Важливо усвідомлювати і те, що різниця в регіональних можливостях і потенціалі може розглядатися не як негативне явище, а як чинник, що стимулює розвиток території [5].

Оскільки кластерам притаманні властивості, що сприяють прискоренню інновацій не тільки на окремих підприємствах, але й у їх партнерів, деякі з них вважаються особливо схильними до вирішення цього завдання. Будь-який інноваційний кластер може привести до удосконалення регіональної економіки. Підприємства, які входять до кластеру, згруповані, і це йде їм на користь. Об'єднання малих та середніх підприємств у межах кластеру є одним із найбільш ефективних способів їхнього розвитку завдяки тісній взаємодії, взаємодопомозі, доступу до ресурсів, інформації та інновацій. Отже, цілком доцільним є застосування кластерного підходу і для реформування інноваційної політики та прискорення розвитку малого та середнього бізнесу [6].

Таким чином, інноваційний кластер, будучи найефективнішою формою досягнення високого рівня конкурентоспроможності, є неформальним об'єднанням зусиль різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, індивідуальних підприємців, органів державного управління, суспільних організацій, ВНЗ тощо). Об'єднання в інноваційний кластер на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних технологічних винаходів, а чітко орієнтовану систему розповсюдження нових знань, технологій і інновацій. При цьому формування мережі стійких зв'язків між усіма учасниками кластера є найважливішою умовою ефективної трансформації винаходів в інновації, а інновації – в конкурентні переваги. Кластери інноваційної діяльності створюють новий продукт або послугу зусиллями декількох фірм або дослідницьких інститутів, що дозволяє прискорити їх розповсюдження по мережі ділових взаємозв'язків. Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних витрат на дослідження і розробку новин з подальшою їх комерціалізацією за допомогою високої ефективності виробничо-технологічної структури кластера. Це дозволяє учасникам кластера стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу [7].

Найуспішніші інноваційні кластери формуються там, де здійснюється або очікується прорив у галузі техніки і технології виробництва з подальшим виходом на нові ринкові ніші. У зв'язку з цим багато країн все активніше використовують кластерний підхід у формуванні і регулюванні своїх національних інноваційних програм. Наприклад, завдання формування і зміцнення регіональних інноваційних кластерів в США була поставлена в число найважливіших національних пріоритетів. При цьому особлива увага надається визначенню і підтримці тих інновацій, які забезпечують довготривалий розвиток. Велика увага в США надається створенню національної мережі центрів впровадження промислових технологій на базі університетів, що особливо важливо для малого бізнесу, який отримує доступ до сучасних технологій.

Можна виділити три головні переваги інвестування в транскордонні кластери. По-перше, критична маса підприємств стає «магнітом» для подальшого залучення вітчизняного та іноземного капіталу. Великі, в тому числі міжнародні, компанії віддають перевагу інвестувати у ті регіони, де вже є створені кластери або хоча б є передумова для їх формування. По-друге, інвестування у кластери виключає реалізацію проектів кон'юнктурного характеру і, таким чином, мінімізує ризик подальших дезінвестицій. По-третє, співробітництво в кластері, та наявність загальних ініціатив акумулює приватні інвестиції та дає можливість реалізації великих проектів. Незважаючи на доведену міжнародною практикою ефективність, розвиток кластерних систем в Україні відбувається надто повільно. Тим не менш, для української економіки є вигідним створення не тільки «внутрішніх», але і транскордонних кластерів, передбачаючи інтенсивний обмін ресурсами та технологіями. Такі кластери зумовлюють

створенню єдиного інноваційного та інформаційного простору, трансферту технологічних та управлінських рішень в сфері кластеризації промисловості, тобто забезпечуючи взаємне укріплення конкурентоспроможності регіону. Якщо розглядати Єврорегіони, як форму трансграничного економічного співробітництва, що є дуже актуальним для Українського Придунав'я, то вони сприяють у зміцненні добросусідських відносин між державами і є своєрідним інструментом для інтеграції у європейські структури. Це особливо важливо для України і Молдови в зв'язку з просуванням кордонів Євросоюзу й вступом Румунії у Європейський Союз. Світовий і вітчизняний досвід наочно свідчить, що кластери забезпечують сприятливі умови для інноваційного розвитку, налагодження випуску конкурентоспроможної продукції, створення нових робочих місць. Тому сприяння формуванню і розвитку кластерів повинний стати основою стратегії соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я, а в перспективі Єврорегіону "Нижній Дунай". Необхідно забезпечити розробку стратегії і програми підтримки впровадження кластерних об'єднань на території Українського Придунав'я.

Кластерний підхід має такі переваги на регіональному рівні: по-перше, регіональні інноваційно-промислові кластери мають в своїй основі стійку систему розповсюдження нових технологій, знань, продукції, що сформувалася, так звану технологічну мережу, яка спирається на спільну наукову базу. По-друге, підприємства кластеру мають додаткові конкурентні переваги за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадженні інновацій. По-третє, важливою особливістю інноваційно-промислових кластерів є наявність в їх структурі гнучких підприємницьких структур - малих підприємств, які дозволяють формувати інноваційні точки зростання економіки регіону. По-четверте, регіональні промислові кластери надзвичайно важливі для розвитку малого підприємництва: вони забезпечують малим фірмам високий ступінь спеціалізації при обслуговуванні конкретної підприємницької ніші, оскільки при цьому полегшується доступ до капіталу промислового підприємства, а також активно відбувається обмін ідеями і передача знань від фахівців до підприємців [8].

Таким чином, розвиток ефективно функціонуючих кластерів є найістотнішим кроком на шляху до розвитку економіки регіонів, підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається на їх території. Кластер - це об'єднання фірм, не обов'язково однієї галузі, але пов'язаних між собою технологічно і економічно для виготовлення продукції світового рівня. Суть цієї моделі полягає в тому, що ізольована компанія не в змозі, в сучасних умовах конкуренції, виходити на світовий ринок. Тільки за допомогою співпраці, об'єднання зусиль компанії, особливо невеликі, в змозі виходити на світові ринки з конкурентоспроможною продукцією. На цьому ґрунтується вся система конкурентоспроможності країн, регіонів, територій у світовому господарстві. Кластерний устрій регіональної економіки - це забезпечення сталого розвитку соціальних процесів і підвищення конкурентоспроможності, привабливості регіону для подальших інвестицій.

Висновки.

1. Регіональну політику необхідно спрямувати на кластерну концепцію розвитку як на державному рівні, так і на рівні регіонів. Світовий досвід останніх двох десятиліть свідчить про те, що в умовах ринкової глобалізації, швидкий підйом провідних секторів економіки може здійснюватися шляхом застосування позитивного досвіду створення соціально-інтеграційних систем і їх найбільш ефективної форми - інноваційних кластерних об'єднань.

2. У результаті використання кластерних технологій прискорюється створення внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг економічних суб'єктів, посилюється підтримка конкурентного середовища, що позитивно впливає на підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах інтеграційних процесів.

Література

1. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці - тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена. // Економіст. - №10. - 2008. - С.10 - 11.
2. Войнаренко М.П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів // Економіст. - №10. - 2008. - С. 27-30.
3. Соколенко С.І. Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів // Економіст, №10, жовтень, 2008. - С. 31-35.
4. Портер М. Конкуренція. - Спб - Москва-Київ: Вільямс, 2001. - 207 с.
5. Маршалл А. Принципи економічної науки. Т. I.: Пер. с англ. - М.: Прогрес, 1993. - 416 с.
6. Московкин В. М., Мица Е.В. Кластеризация экономики как первый этап построения региональной стратегии инновационного развития: контекст европейской инновационной политики // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 4 (46). - С. 73-80.
7. Третьяк В. Кластеры предприятий. - М.: Август Борг, 2006. - 132 с.
8. Соколенко С. И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластери: Укр. контекст. - К: Логос, 2002. - 645 с.